

VOORBEELDIG

EXAMENKIJKWIJZER

naam
school
klas
datum

VOOR DE LEERLING

Deze examenkijkwijzer leidt jou langs kunstwerken uit de collecties Moderne en Hedendaagse kunst en Kunstnijverheid van het Gemeentemuseum Den Haag. Alle werken zijn passend bij het examenthema:

Voorbeeldig

HOE GA JE TE WERK

In de examenkijkwijzer staan opdrachten rondom 12 sleutelkunstwerken. Werk er tenminste 7 uit tijdens je museumbezoek. Je mag zelf kiezen welke.

- ♦ Een clipboard en een potlood kun je bij de infobalie in de hal lenen. In het museum mag je alleen met potlood schrijven.
- ♦ Je vindt bij ieder werk een afbeelding, een aanduiding waar je het kunt vinden, een tekst en enkele opdrachten.
- ♦ Op de plattegrond in je kijkwijzer kun je zien waar je bent.
- ♦ Je mag foto's maken met je telefoon (zonder flits)
- ♦ Op de tentoonstelling mag je nergens aankomen.

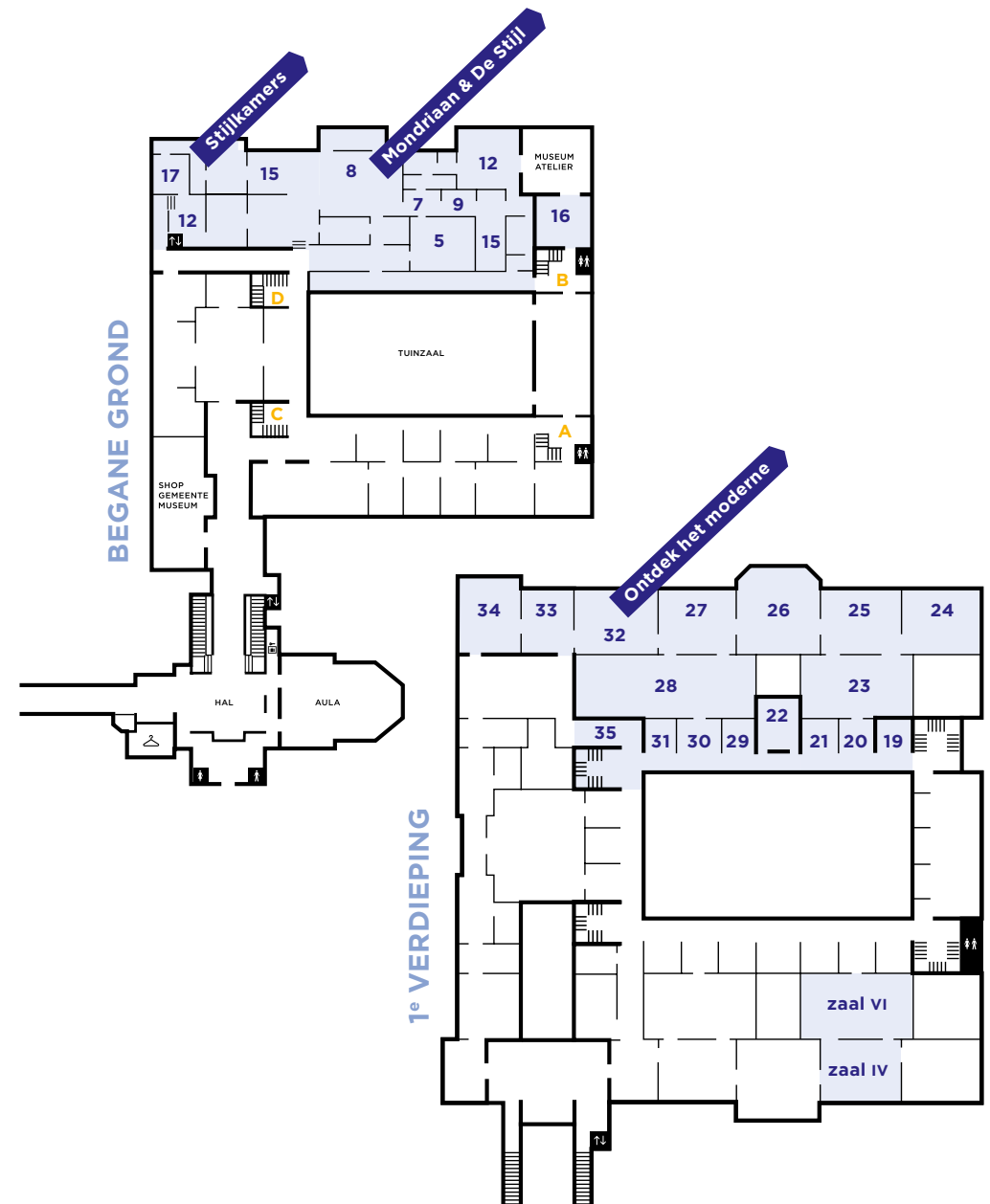
Je hoeft bij een werk niet met de tekst te beginnen. Ga rustig zitten op zaal, bekijk het werk, en begin met de vragen. Pas wanneer je aan meer informatie toe bent, kun je de introductie raadplegen.

VOOR DE DOCENT

Duur examentour: minimaal 2 uur. We raden aan om een selectie uit de opdrachten te maken wanneer u minder tijd ter beschikking heeft.

De inrichting van het museum is aan wisselingen onderhevig. Het kan voorkomen dat een kunstwerk uit deze examentour tijdelijk is verwijderd/verplaatst of dat er na het verschijnen van deze kijkwijzer juist een geschikt werk is opgesteld dat hierin niet vermeld staat.

Neem om het museumbezoek goed te laten verlopen van te voren contact op met de afdeling Educatie, educatie@gemeentemuseum.nl, tel.: 070 338 11 20.

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Vele vaklieden en Sara Rothé

titel
Poppenhuis van Sara Rothé

datering
1743

materiaal
diversen

objectnummer
1056434

De grote kast bevat een poppenhuis dat voor de Amsterdamse koopmansvrouw Sara Rothé (1699-1751) in 1743 is gemaakt. Zij was getrouwd met Jacob Ploos van Amstel. Het echtpaar woonde aan de Keizersgracht met drie personeelsleden. Ze hadden geen kinderen. Het poppenhuis van Sara was indertijd alleen maar te bekijken als je door haar werd uitgenodigd.

Alles wat er in een voornaam 18de eeuws huis te zien was, is door vaklieden in het klein nagemaakt. Zo'n poppenhuis was zeer kostbaar; het is dan ook niet voor kinderen bedoeld. Pas later gaat men onder invloed van nieuwe opvoedkundige inzichten speelgoed-huizen maken op kinderformaat. Het was meer gemaakt als 'const-cabinet', een verzamelkast van miniatuurtjes.

De Goudleerkamer in de Stijlkamers van het Gemeentemuseum Den Haag, datering: laatste kwart 17e eeuw

Verzamelen is iets van alle tijden. In de 17e eeuw hadden rijke burgers er plezier in om kasten en later hele kamers in te richten met kunst en bijzondere voorwerpen. Zo'n verzameling werd een kunstkabinet, of ook wel rariteitenkabinet of wonderkamer genoemd. Met 'rariteiten' werden dan zeldzame voorwerpen bedoeld, zoals vreemde schelpen, of exotische vlinders en planten. De kunstwerken stonden en hingen er gewoon tussen.

In het Gemeentemuseum Den Haag staat het type kabinet dat de functie kon hebben van een gewone linnenkast. Het blijkt ook dat Sara Rothé in de onderste laden inderdaad textiel heeft bewaard. Sara streefde bij de inrichting een weergave in miniatuur na, die zo goed mogelijk met de werkelijkheid overeen stemde. Ze wilde alles van het originele materiaal: ijzer, tin, koper, schilderijtjes, linnengoed, zilver etc. Ze moest dat of aanschaffen, of speciaal door vaklui laten maken. Ook kocht ze voorwerpen en poppen uit oudere poppenhuizen. Met haar naaister droeg zij zorg voor vele textiele werkzaamheden. De mengeling van oudere, laat 17de en vroeg 18de eeuwse meubels met wat Sara kocht of liet maken in 1743 is zeer typerend voor haar poppenhuizen. Een mix van stijlen is het resultaat.

Eén vak in het poppenhuis is gewijd aan een, in werkelijkheid natuurlijk buitenshuis gelegen, tuinplaats. Hollandse tuinen rondom buitenhuizen werden in navolging van de tuinen van Versailles aangelegd. Deze waren ooit door Le Nôtre (1613-1700), tuinarchitect van Lodewijk XIV, ontworpen.

Bronnen

- ♦ Jet Pijzel, *Het Poppenhuis van het Haags Gemeentemuseum*, 1988, Snoeck-Ducaju&Zoon, Gent

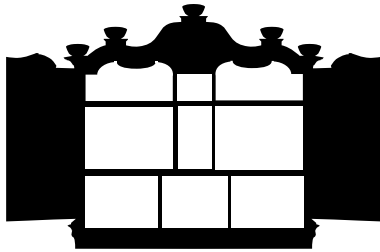

De Tuinen van Versailles, de Orangerie; op de achtergrond het Meer van de Zwitsers

bron: CC-BY-SA-3.0, creativecommons.org, via Wikimedia Commons

OPDRACHTEN

1a. Dit poppenhuis bevat een kunstkamer (met rariteitenkabinetje) en een porseleinkamer. Kruis hieronder in het schema aan waar deze vertrekken zich bevinden.

1b. Vergelijk de kamer waarin je nu zelf staat met deze twee poppenhuiskamers. Noem een aantal dingen die hetzelfde zijn.

1c. Zie je nog een andere poppenhuiskamer die overeenkomsten heeft met de kamer in het museum? Zo ja, zet dan in het schema bij 1a een O in die kamer en omschrijf hieronder wat hetzelfde is.

---

2. Kruis aan welke kenmerken van deze stijl je in de tuin terug vindt. En op welke plek?

ruimtelijke effecten:

---

zwaar/overladen:

---

water:

---

symmetrie:

---

mythologie:

---

tuinvazen:

---

bladmotieven/Acanthusblad:

---

strak gesnoeide struiken

---

3. Wat vind je dat in dit poppenhuis de boventoon voert: mimesis of creatie? Licht je antwoord toe.

---

4. Wat zegt dit poppenhuis over Sara en de tijd waarin zij leefde?

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Onbekend

titel
Piramidale bloemenhouders

datering
Ca. 1690

materiaal
Delfts aardewerk

objectnummer
**Collectie Victoria & Albert
Museum, Londen**

De ontstaansgeschiedenis van Delfts aardewerk is onlosmakelijk verbonden met oosters porselein. Delfts aardewerk, het zogenaamde Delfts blauw, ontstond aan het einde van de 16e eeuw als goedkoop alternatief voor het kostbare blauw-witte Chinees porselein. Inderdaad lijkt het uiterlijk van het verfijnde hoogglanzende Delfts aardewerk op het felbegeerde oosterse porselein, maar dat is slechts schone schijn. Bij gebrek aan porseleinaarde (kaolien) was men in Delft niet in staat echt porselein te maken. Delfts blauw is gemaakt van 'Faience', geel aardewerk met een dekkend wit glazuur. Het diende ter vervanging van het door en door witte porselein. Het is wel een product dat zo fraai was nagemaakt dat de producenten zich zelfs 'porseleinbakkers' noemden.

Delfts aardewerk dankt zijn grote bekendheid vooral aan de spectaculaire bloemenvazen met tuiten, vanaf de 19e eeuw ook wel 'tulpenvazen' genoemd. Tulpen waren in die tijd waanzinnig duur. Een bol was zijn gewicht in goud waard. Enkele mooie exemplaren zijn bewaard gebleven, met als topstukken de bloemenvazen met tuiten die werden besteld door de Oranjes en leden van de hofhouding.

De vaas in het museum is een verwijzing naar het stadhouderlijk paar Willem III, Prins van Oranje (1650-1702) en de Engelse Mary Stuart II (1662-1694). Als verzamelaar van Delfts had Mary een grote liefde voor de tulpenvaas, waarvan zij menig exemplaar heeft besteld. Vazen met tuiten kennen tal van verschijningsvormen, waaronder imposante piramidevazen zoals deze, van soms wel twee meter hoog. Mede dankzij Mary werd de bloemenhouder rond 1700 immens populair.

Delfts aardewerk is nog steeds springlevend en heeft sinds zijn ontstaan veel kunstenaars gefascineerd en geïnspireerd. Ook hedendaagse ontwerpers baseren hun modellen op voorbeelden uit het verleden. Het is met name de Delftse vaas met tuiten die ontwerpers uitdaagt tot eigen interpretaties.

Vaasjes, China 1662-1722, porselein

Bronnen

- ♦ M. van Aken e.a., *Het wonder van Delfts blauw*, Waanders, Zwolle, 2012
- ♦ M. van Aken, *Vazen met tuiten, 300 jaar pronkstukken*, Waanders, Zwolle, 2007

OPDRACHTEN

1. 'De piramidale bloemhouder is gemaakt voor een vorstelijk paleis en niet voor de gewone burgerij.' Onderbouw deze uitspraak aan de hand van je beschrijving van de vaas.

2a. De vaas bestaat uit allemaal losse segmenten. Wat zou hiervoor de reden zijn?

2b. Aardewerk is waterdoorlatend, hetgeen erg lastig is in het geval van bloemenvazen. Hoe wordt aardewerk geschikt gemaakt voor vloeistoffen?

2c. In de 18e eeuw begon in Nederland de vraag naar Chinees porselein met Nederlandse motieven te groeien. In China werden hele serviezen met één bepaald monogram, vorm en versiering besteld. Dit zogenaamde 'chine de commande' was een groot succes. 'Chine de commande' werd uitsluitend voor de export geproduceerd, niet voor de Chinese markt. Bekijk de vazen uit China in je kijkwijzer. Is er sprake van 'chine de commande', denk je? Leg uit.

2d. Wat glans, vorm en decoratie betreft zie je vaak geen verschil tussen Delfts aardewerk en oosters porselein. Pas wanneer een bloemenvaas zou breken, zouden de scherven van aardewerk en porselein van elkaar verschillen. In hoeverre?

3a. In deze zaal staan vier hedendaagse ontwerpen (door Jurgen Bey, Hella Jongerius, Studio Job, Alexander van Slobbe), die verwijzen naar de 17e eeuwse tulpenvaas. Welk ontwerp vind je er het dichtst bij komen? Beschrijf de overeenkomsten en de verschillen tussen de oude vaas en jouw gekozen vaas.

Mijn keuze is:

Overeenkomsten:

Verschillen:

3b. Kies een ander ontwerp. Beschrijf de overeenkomsten en de verschillen tussen de oude vaas en jouw gekozen vaas.

Mijn keuze is:

Overeenkomsten:

Versillen:

4a. De moderne ontwerpen in deze zaal zijn een vorm van 'aemulatio' op de Delfts aardewerken tulpenvaas. Leg dit uit.

4b. En de Delfts aardewerken vaas is op zijn beurt weer een 'variatio' op het Oosters porselein. Leg dit uit.

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
August Rodin (1840-1917)

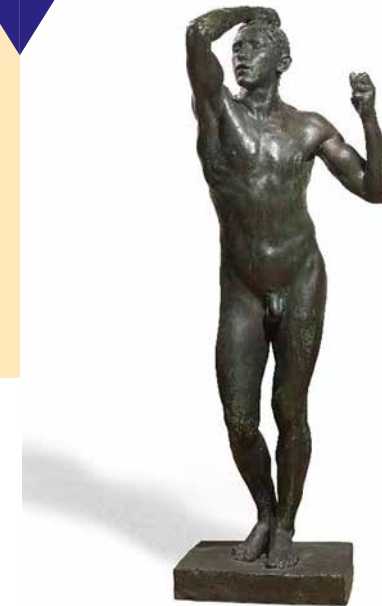
titel
Het bronzen tijdperk

datering
1876

materiaal
Bronzen beeld

afmeting
188 x 60 x 52,5 cm

objectnummer
0330093

Rodin

Manet wordt wel eens de eerste moderne kunstenaar genoemd. Dat ligt aan de manier waarop hij omging met kleur en penseelstreken. Deze vormen bij hem een eigen realiteit binnen het werk, iets dat los staat van de werkelijkheid. Er blijkt dus een realiteit van de schilderkunst en een realiteit van de buitenwereld te zijn. Het schilderij is niet alleen het venster op de werkelijkheid maar heeft ook een eigen werkelijkheid. Deze gedachte zou zich later tot de l'art pour l'art theorie ontwikkelen.

Maar ook op het gebied van voorstellingen zijn er maar weinig kunstenaars die zo invloedrijk zijn geweest. Manet's voorstellingen bevinden zich tussen allegorieën en alledaagse gebeurtenissen.

Edouard Manet,
Olympia, 1863

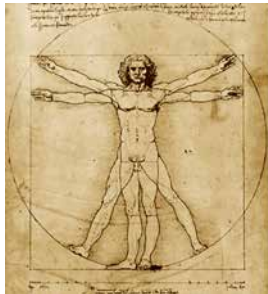
Zoals de impressionistische schilders na Manet zich bezig hielden met kleur en penseelvoering, zo was de Franse beeldhouwer Rodin vooral geïnteresseerd in het oppervlak van het beeld. Zijn krachtige boetseertechniek, waarbij groeven, vingerafdrukken en klodders materiaal nog zichtbaar zijn, is vergelijkbaar met de losse penseelstreek van de impressionisten. Rodin werkte heel naturalistisch, juist door niet de natuur precies na te boosten. Een gezicht bijvoorbeeld is glad, maar als je het glad maakt in brons, krijgt het een doodse uitstraling. Pas door zijn boetseertechniek en het letterlijk achter laten van vingerafdrukken, kregen de beelden van Rodin hun natuurlijke uitstraling. Op de Ecole des Beaux Arts (Parijse kunstacademie) werd deze manier van werken afgewezen. Daar bleef men werken volgens de voorschriften van het neoclassicisme (19e eeuw), gebaseerd op de regels uit de Griekse Oudheid en de latere Renaissance. Docenten hielden hun leerlingen voor zich op de natuur te baseren, maar vervolgens deze te idealiseren omdat de natuur als onvolmaakt werd gezien. Kunst moest de mens verheffen, een beter mens van hem maken en hem zo tot het hogere leiden en niet confronteren met de onvolmaaktheid van mens en natuur.

Leonardo da Vinci (1452-1519) was het schoolvoorbeeld van het Renaissance ideaal.

Da Vinci tekende de heel bekende afbeelding van de Vitruviusman. Het gaat om een persoon waarvan hij de maten in exacte verhoudingen weergaf. Hierbij baseerde hij zich op de geschriften van Vitruvius (85-20 v Chr) uit de Oudheid. Volgens deze proporties moest de mens worden weergegeven.

Bronnen

- ♦ Syllabus 2017, VWO Examenblad
- ♦ Catalogus 'Rodin' behorend bij de dubbeltentoonstelling 'Rodin' in Museum het Paleis, Den Haag en Singer museum, Laren, 1995

Da Vinci, Vitruviusman (1490)

OPDRACHTEN

1a. Geef een beschrijving van de houding waarin Rodin zijn model hier heeft weergegeven. Verwerk hierin de woorden: standbeen, speelbeen, asymmetrie, beweging/beweeglijkheid.

1b. Deze houding wordt 'contraposto houding' genoemd. Waar haalde Rodin zijn inspiratie voor deze houding vandaan?

1c. Wat was er zo vernieuwend aan?

De speerdrager of dorophoros was een Grieks bronzen beeld. Het verloren gegane originele beeld werd vervaardigd in de periode 450 v.Chr. - 440 v.Chr. door de Griekse beeldhouwer Polykleitos (kopie Naples National Archaeological Museum).

2. Hoewel vroegere beelden als voorbeeld voor deze houding hebben gediend, wil Rodin in zijn werk de traditie overtreffen. Wat is er zo 'nieuw' aan dit 19e eeuwse sculptuur van Rodin?

3a. Rodin behoort tot de stroming van het Impressionisme, waarin het weergeven van licht belangrijk is. Op welke wijze zorgt Rodin dat ook in dit beeld licht een rol speelt?

3b. Hoewel Manet niet als leider van de impressionisten gezien wilde worden, bleven de jonge kunstenaars tegen hem opkijken. Zij zagen in hem een aanvoerder in de strijd tegen de vastgeroeste Écoles. Ook Rodin voerde een strijd tegen de geldende normen van wat in zijn tijd op de Kunstacademie als 'kunst met goede smaak' werd gezien. Licht deze uitspraak toe aan de hand van het beeld *Het bronzen tijdperk*. Gebruik daarbij ook de afbeelding van de speerdrager.

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Claude Monet (1840-1926)

titel
Blauwe Regen

datering
ca. 1925

materiaal
Olieverf op doek

afmeting
153,6 x 203,5 cm

objectnummer
0333516

LET OP:
van zaal t/m april 2018

De Franse schilder Claude Monet was een van de grondleggers van het impressionisme. Zijn hele leven was hij als kunstenaar op zoek naar het zo goed mogelijk vastleggen van het 'ogenblik' in natuur en landschap in schilderijen. In Giverny waren dat scènes uit de beroemde tuin van Monet, die later een toeristische trekpleister is geworden. In de tuin bij zijn landhuis leefde hij zich uit in het schilderen van bomen, struiken en planten die weerspiegelden in het water. Wereldberoemd is zijn schilderij van het groene bruggetje in Japanse stijl over de vijver in zijn tuin, begroeid met de klimplant 'Blauwe regen'.

Op de Ecole des Beaux Arts (Parijse kunstacademie) werkte men neo classicistisch volgens de regels uit de Griekse Oudheid. Alles werd geïdealiseerd omdat de natuur zelf als onvolmaakt werd gezien. Men schilderde meer hoe men dacht dat de natuur zou moeten zijn, dan hoe het er in werkelijkheid uit zag.

Monet wilde in zijn schilderijen niet idealiseren, maar direct naar de natuur werken. Hij wilde niet zozeer 'denken' over de natuur, maar met zijn eigen ogen 'kijken'. Hij wilde zo goed mogelijk een 'moment' vastleggen in de natuur en het landschap. Dat betekende dat het tijdstip, het seizoen of de weersomstandigheden het onderwerp constant konden doen

veranderen. Lichtval in de ochtend liet andere schaduwen achter dan in de avond. Hij wilde het veranderlijke hier en nu vastleggen en niet een statisch geïdealiseerd beeld. Het doorsnee publiek vond het werk van Monet lelijk en wilde liever netjes afgewerkte 'schoonheid' en 'verhevenheid' zien. Men vond zijn werk slordig geklodder, onaf, alleen een indruk (impressie) geven in plaats van een doordacht schilderij.

Monet 's werk werd op late leeftijd steeds 'abstracter' zoals te zien is op *Blauwe Regen* uit 1925.

Bronnen

- ♦ Gemeentemuseum Den Haag, *Kunst is keuze*, Waanders, 2007
- ♦ Catalogus 'Rodin' behorend bij de dubbeltentoonstelling 'Rodin' in Museum het Paleis, Den Haag en Singer museum, Laren, 1995

OPDRACHTEN

1. Monet schilderde de blauwe regen bij de vijver in zijn tuin bij zijn landhuis in Giverny. Beschrijf het schilderij.

2a. Op welke manier(en) heeft Monet in dit schilderij gezorgd voor de suggestie van beweging?

2b. Van wat voor soort beweging(en) in zijn tuin geeft Monet hier een impressie?

---

3. In de 19e eeuw veranderde het beroep van de schilder door de uitvinding van de fotografie. De fotografie inspireerde kunstenaars om anders te schilderen dan voorheen. Hoe zie je de invloed van de fotografie terug in dit schilderij?

---

4. "Het meest realistische kunstwerk is niet in staat tot een objectieve weergave van de visuele werkelijkheid". Leg deze uitspraak uit aan de hand van dit werk van Monet.

---

5. Hoe onderzoekt Monet volgens jou zijn onderwerp? Is er sprake van imitatio, variatio of aemulatio? Licht je antwoord toe.

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Paul Signac (1863-1935)

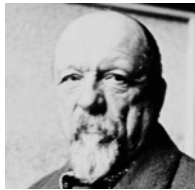
titel
**Cassis, Cap Lombard,
Opus 196**

datering
1889

materiaal
olieverf op doek

afmeting
83,5 x 99,8 cm

objectnummer
0333248

Paul Signac

In 1886 deed Paul Signac mee aan de laatste impressionisten tentoonstelling in Parijs. Net als de impressionisten hanteerde hij een losse penseelstreek en mengde de kleuren op het doek om zo het licht weer te kunnen geven. Uiteindelijk zette Signac zich af tegen het Impressionisme. Hij vond het te veel een kunst die gebaseerd was op louter visuele waarneming van een moment en die daardoor nogal vormloze en vluchtige werken had voortgebracht. Signac wilde zoeken naar een werkelijkheid die verder reikt dan wat het oog kan waarnemen. Om dit te bereiken, probeerde hij objectiever te kijken. Daarbij baseerde hij zich op wetenschappelijke studies met betrekking tot kleur.

Al vanaf de Ecole de Beaux Arts (Kunstacademie) had hij interesse in optica en kleurwaarneming. Dat paste goed in de industriële maatschappij van die tijd, waarin wetenschappelijke kennis belangrijker werd dan menselijke intuïtie. Hierdoor komt er minder aandacht voor het spontane schilderen en verdiept men zich meer in voorbereidende en technische aspecten van ontwerp -en kleurvormen. Wat de impressionisten op een intuïtieve manier hadden ontdekt, namelijk dat een grotere helderheid

en glans van de kleuren kan worden bereikt door ongemengde pigmenten direct op het doek aan te brengen, werkte Signac nu verder uit op basis van wetenschappelijke benadering. Hierbij ging hij uit van de vooronderstelling dat kleuren die op het netvlies vallen in het menselijk oog gemengd worden waargenomen. Hij perfectioneerde een techniek voor het toepassen van kleurstippen op het doek, op zo'n manier dat deze door de mens vermengd worden gezien als ze vanaf de juiste afstand werden bekeken. Dus blauwe en rode stippen vlak naast elkaar aangebracht, zouden op de juiste afstand een oranje indruk wekken. Men sprak van pointillisme (point is Frans voor punt), hoewel Signac liever sprak van divisionisme (divisioner is Frans voor scheiden).

Voorbeeld van impressionisme:
Claude Monet, De netten van
Pourville, 1882

Bronnen

- ♦ Amy Dempsey, *Encyclopedie van de Moderne Kunst, stijlen, scholen, stromingen*, Waanders, Zwolle 2002
- ♦ *De natuur als atelier, het Franse landschap van Corot tot Cézanne*, Waanders, Zwolle, 2004

OPDRACHTEN

1a. De stroming waartoe Signac behoorde, wordt ook wel het Neo-impressionisme genoemd. De kunstenaars borduurden voort op het Impressionisme. Noem twee aspecten die in beide stromingen van belang zijn.

1b. Het woord 'neo' wijst echter ook op vernieuwing ten opzichte van het Impressionisme. Wat houdt de vernieuwing in?

---

2. Dit werk van Signac suggereert een enorme diepte. Hoe heeft hij dat vorm gegeven?

---

3. Wetenschappelijke studies, met name de optica, zijn een bron van inspiratie voor Signac geweest. Bespreek het verschijnsel van 'optisch mengen' aan de hand van dit schilderij.

---

4. Signac vond het Impressionisme te vormloos en te vluchtig. Hij wil een werkelijkheid schilderen die verder reikt dan wat het oog kan waarnemen. Leg dit uit aan de hand van dit schilderij. Gebruik hierbij termen als 'momentopname' en 'structuur'.

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Egon Schiele (1890 - 1918)

titel
**Portret van Edith
(de vrouw van de kunstenaar)**

datering
1915

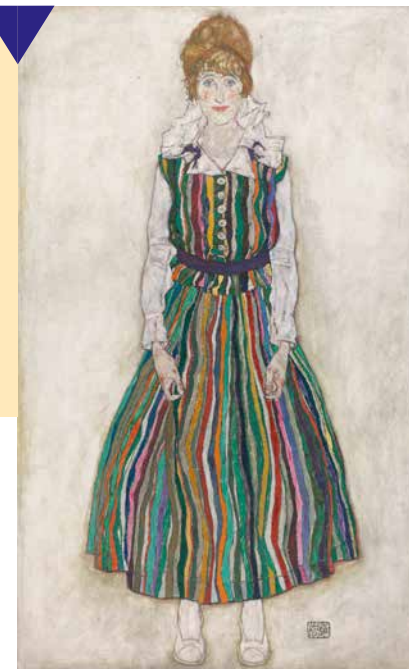
materiaal
Olieverf op doek

afmeting
180 x 110 cm

objectnummer
0331896

Egon Schiele

De Oostenrijkse expressionist Egon Schiele (1890-1918) was berucht om zijn expliciet erotische schilderijen en tekeningen van naakten. In een van zijn beroemdste schilderijen verbeeldt hij zijn eigen vrouw Edith, juist braafjes, als toonbeeld van kuisheid. Schieles grootvader, vader en latere voogd werkten allemaal voor de spoorwegen in Tulln an der Donau en ook voor de jonge Egon lijkt deze loopbaan voor de hand te liggen. Toch kiest hij – tegen de uitdrukkelijke wens van zijn moeder in – voor de kunstacademie. Ondanks matige eerste resultaten groeit hij na zijn studie uit tot een spilfiguur in de Weense avant-garde rond 1900 en wordt hij een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het Expressionisme in Oostenrijk en Duitsland.

Egon Schiele was vijftientig jaar toen hij op 17 juni 1915 trouwde met Edith Harms, dochter van een fabrieksarbeider. Slechts drie dagen nadat ze elkaar het jawoord geven, moet Schiele zich melden voor de dienstplicht. Haar trouwjurk die je hier in kleur ziet was gemaakt van de zwart wit gordijnen uit Schieles atelier.

De Eerste Wereldoorlog bemoeilijkt zijn artistieke carrière. Omdat hij op verschillende plekken wordt gestationeerd lukt het hem nauwelijks om aan zijn kunst te werken. Toch weet hij tijdens een ziekteverlof de tijd te vinden om Edith te schilderen. Het huwelijk van Egon en Edith zou slechts drie jaar stand houden. Niet omdat zij vrijwillig besloten uit elkaar te gaan, maar omdat Edith op 28 oktober 1918 overleed aan de Spaanse griep, zij was toen 6 maanden zwanger. Egon Schiele overleed drie dagen later aan dezelfde ziekte, pas 28 jaar oud.

Bronnen

- ♦ Benno Tempel, *Ontdek het moderne*, © 2012 WBOOKS, Gemeentemuseum Den Haag
- ♦ Gemeentemuseum Den Haag, *Kunst is keuze*, Waanders, 2007
- ♦ Wikipedia

OPDRACHTEN

1. Leg voor twee voorstellingsaspecten van dit werk uit waarom dit werk vervreemdend te noemen valt.

---

2. De aandacht gaat naar tegenstellende vormgevingsaspecten. Beschrijf de tegenstellingen.

---

3. Waardoor valt dit werk te benoemen tot het Expressionisme?

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Karl Schmidt-Rottluff
(1884-1976)

titel
Vrouwen in het groen

datering
1914

materiaal
Olieverf op doek

afmeting
93,5 x 107,7 cm

objectnummer
333153

In Duitsland werkte aan het begin van de 20e eeuw een groep schilders die zich 'Die Brücke' (de Brug) noemde. Het was een kortstondige beweging (1905-1913) in de kunst die bestond uit expressionistisch werkende kunstenaars uit de stad Dresden. De naam kwam oorspronkelijk van de Duitse filosoof Nietzsche (1844-1900), die een overgang zag van oude naar nieuwe waarden. De oprichters (Kirchner, Bleyl, Heckel en Schmidt-Rottluff) wilden met hun kunst een brug slaan tussen de oude precieze kunst (zoals je die op de kunstacademie leerde) en een nieuwe kunst die veel directer, spontaner en emotioneler was. Ze haalden hun inspiratie uit het leven zelf, vooral uit de natuur en het stadsleven. Maar ook het museum voor Volkenkunde in Dresden was een bron voor deze schilders.

Karl Schmidt werd in Rottluff geboren en noemde zich vanaf 1905 Schmidt-Rottluff. Hij bezocht het Volkenkundig Museum in Dresden en werd beïnvloed door wat hij daar zag. Hij liet zich inspireren door de beeldende kwaliteiten, de mystiek, de bevrijdende beeldtaal en eerlijke houding ten aanzien van de onderwerpen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd zijn werk door de nazi's in beslag genomen en kreeg hij een schilders verbod. In een brief die hij in deze tijd ontving stond onder ander: "Uw schilderijen dragen niet bij aan de vooruitgang van de Duitse cultuur en U bent nog ver verwijderd van de culturele grondvesten van de nazi staat." Hiermee behoorde het werk van Schmidt-Rottluff enkele jaren tot de zogenoemde Entartete Kunst (ontaarde kunst). De Nazi's stonden een 'Arische Kunst' voor. Hitler zei dat hij vond dat kunst de verkondigster moest zijn van het hoogstaande en daarmee de draagster moest zijn van alles wat mooi en gezond is. Als de kunst hier niet aan voldeed dan was dat een teken van verval. En in zijn ogen was dat met abstracte kunst en het expressionisme het geval. In het expressionisme probeert de kunstenaar zijn gevoelens, zijn ervaringen uit te drukken door een zekere vervorming van de werkelijkheid.

Bronnen

- ♦ Benno Tempel, *Ontdek het moderne*, WBooks/ Gemeentemuseum Den Haag 2012
- ♦ Gemeentemuseum Den Haag, *Kunst is keuze*, Waanders, 2007
- ♦ A.van den Braembussche, *denken over kunst, een inleiding in de kunstfilosofie*, Couthinho, 2007

OPDRACHTEN

1a. Schmidt-Rottluff is zeer waarschijnlijk in het museum van Volkenkunde in Dresden geweest. Daar werd hij geïnspireerd door kunstvormen uit Afrika, Amerika en Oceanië. Welke kenmerken van dit soort 'primitive' kunst paste Schmidt-Rottluff toe in zijn schilderkunst? Beschrijf.

Afrikaans masker, 19e eeuw
Fang volk uit Gabon

1b. Wat kun je zeggen over de volgende beeldaspecten:

kleurgebruik

---

ruimte- illusie

---

verfopbreng

---

detaillering

---

lichtval

---

contouren

---

lijst

---

2. Welke aspecten van de natuur (de mens) onderzochten de makers van maskers en 'primitieve' beelden? Welk aspect van de mens onderzocht Schmidt-Rottluff volgens jou?

---

3. Van 'Schoonheid' kunnen we genieten. Eeuwen lang is 'Schoonheid in de kunst' belangrijk geweest en stond het zelfs voor 'Goed'. Heeft de kunstenaar hier een 'Schoonheidsideaal' nagestreefd? Onderbouw je antwoord.

---

4. De eveneens expressionistisch werkende kunstenaar Ernst Ludwig Kirchner (1880-1938) behoorde ook tot de kunstenaarsgroep *Die Brücke*. Zijn werk *Czardasdanseressen* uit 1907-1920 hangt ook in deze zaal. Welke kenmerken van de stroming het 'Expressionisme' vind je in beide werken terug?

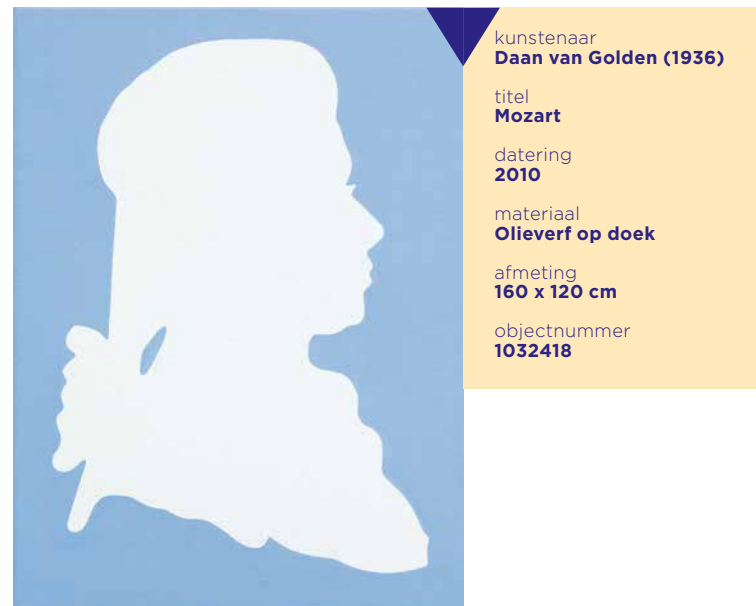

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Daan van Golden (1936)

titel
Mozart

datering
2010

materiaal
Olieverf op doek

afmeting
160 x 120 cm

objectnummer
1032418

Oorspronkelijk vervaardigde Van Golden wild geschilderde expressieve doeken, maar na een reis naar Japan (1962-1964) veranderde dat. Daar maakte hij kennis met een verfijnde traditie die hem leerde over aandacht en vakmanschap en over het materiaal van de schilder na te denken. Hier viel alles op zijn plaats; het aandachtig kijken naar de schoonheid van het alledaagse wordt een belangrijk aspect binnen zijn oeuvre.

Reflecties, schaduwen, patronen en silhouetten spelen een belangrijke rol in zijn werk. Van Golden houdt zich vooral bezig met het kopiëren van krantenfoto's, affiches en reclames.

Hij schildert met uiterste precisie en groot geduld zijn 'toevallige' gevonden onderwerpen. Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw schildert hij minutieus bestaande patronen na. Hierdoor ontstaat volgens Van Golden de hoogste vorm van meditatie.

In de vroege jaren 90 stapte van Golden over op het afbeelden van silhouetten van foto's en portretten. Voor het werk 'Mozart' baseerde Van Golden zich op het schaduwportret door Löschenkohl uit 1785.

Hieronymus Löschenkohl (1753-1807), 1785. Grafiek voor een Muziek- en-Theater-Almanak

Silhouetportretten waren populair aan het eind van de achttiende eeuw. Zo'n schaduwprofiel is eenvoudig te tekenen en te reproduceren. Het is een veel verspreide afbeelding van de componist. De pruik met de staart en strik en de gestrikte kraag geven het silhouet een extra elegant en gekunsteld karakter, dat hier opgeblazen wordt. Het lichte blauw doet ook denken aan de pastelinten van kleding en huisinrichting uit Mozarts tijd waarmee het schilderij zelf een Mozartiaanse klank krijgt.

Daan van Golden is onlangs overleden. Door zijn minutieuze manier van werken maakte hij gemiddeld slechts 3 à 4 werken per jaar. Hij vertelt zelf: "Toen ik nog aan de lange haven in Schiedam woonde, waren ze in de omgeving aan het bouwen. Daar kon ik op uitkijken. In die periode was ik begonnen aan een schilderij. Er waren zestig woningen gebouwd, toen ik het schilderij af had."

Bronnen

- ♦ Benno Tempel, *Ontdek het moderne*, WBooks/ Gemeentemuseum Den Haag 2012
- ♦ Hans den Hartog Jager, *Verf, Hedendaagse Nederlandse schilders over hun werk*, Amsterdam, 2004
- ♦ www.kunstbus.nl

OPDRACHTEN

1. Maak een bondige beeldbeschrijving van dit schilderij en besteed daarbij aandacht aan vormgevingsaspecten kleur, vorm, compositie en ruimte en materiaalgebruik.

2a. Van Golden bedenkt niet zelf een beeld. Hij 'vindt' de onderwerpen voor zijn schilderijen altijd op posters, in krantenfoto's en kunstboeken, in de werkelijkheid of in de wolken. Hoewel het denken in stromingen voor hem niet belangrijk is, wordt hij wel eens ingedeeld bij de Pop Art. Leg dat uit.

2b. Vergelijk het portret van Van Golden met het zelfportret van Andy Warhol. Wat lijkt jou het grootste verschil?

---

3. Een goed schilderij straalt volgens Van Golden rust en harmonie uit en zet de toeschouwer aan tot denken, tot beter kijken. Is hij volgens jou hierin geslaagd met Mozart? Leg uit waarom wel/niet.

---

4. Wat vind je bij het portret van Van Golden passen: imitatio, variatio of aemulatio? Leg uit.

Andy Warhol, Zelfportret, 1986

1b. Wat heeft Bacon in zijn schilderij (ten opzichte van de foto) veranderd? Noem 2 aspecten van de vormgeving en leg uit.

---

2. Wat grijpt meer aan, de foto of het schilderij? Hoe komt dat?

---

3. Terwijl Muybridge geïnteresseerd was in de uitvoering van een beweging gaat het schilderij van Bacon over iets anders. Waar was Bacon geïnteresseerd in, denk je?

---

4. De Ierse filosoof Burke heeft zich beziggehouden met de aangename gevoelens die kunnen optreden bij situaties die afschuw en onmacht teweeg brengen. Hoewel we weten dat een zware storm op zee heel beangstigend kan zijn, genieten we ook van de schoonheid daarvan. Maar daar is wel een voorwaarde aan verbonden: we moeten op een veilige afstand kunnen kijken. Deze emoties noemt Burke 'het sublieme'.

Hoe zouden we volgens Burke naar dit werk van Bacon kunnen kijken?

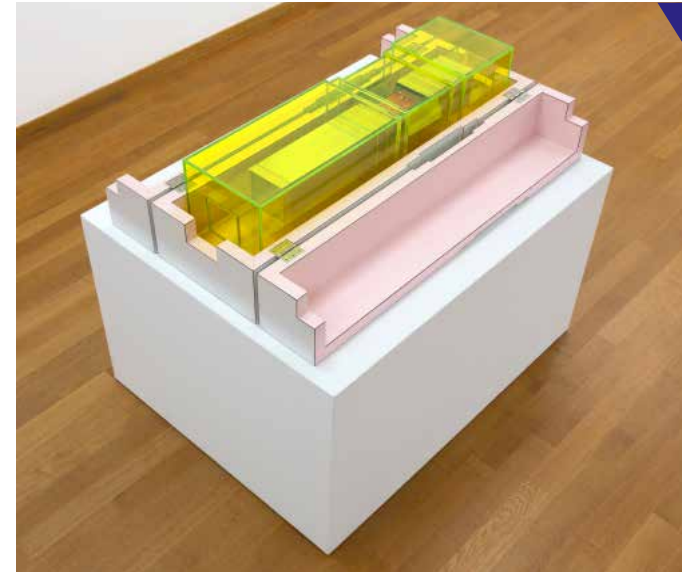

De Filosoof: Edmund Burke (1729-1779)

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Paul Thek (1933-1988)

titel
Zonder titel; uit de serie Technologische Reliekhoder

datering
1965-66

materiaal
Was, formica, hout, glazen kralen, hars, perspex

afmeting
153,6 x 203,5 cm

objectnummer
1052009

Rond 1964 trok de Amerikaanse kunstenaar Thek in New York de aandacht met zijn *meat pieces*. Hij reageerde hiermee op het werk van de Amerikaanse pop-art kunstenaar Andy Warhol (1928-1987). Warhol maakte in 1964 een serie kunstwerken die uiterlijk sprekend leken op de verpakkingendoos voor Brillo-schuursponsjes. Zijn 'Brillo-box' werd een van de beroemdste voorbeelden van de pop-art. Warhol imiteerde het massaproductieproces en de reclame taal door het effect van de herhaling van de Brillo-opdruk.

Andy Warhol, Brillo dozen, 1964

Paul Thek, Meat Piece With Warhol Brillo Box, 1965.

Paul Thek

Volgens Thek ontbreekt in dit soort kunst elke beziehung. Hij wilde die daar in terug brengen. Hij was ervan overtuigd dat door de extreme welvaart en overvloed aan prikkels van de massamedia de menselijke zintuigen zijn afgestompt. Daardoor ervoer hij mensen (vooral in kunstwereld) als oppervlakkig.

Zijn *meat pieces* moesten in tegenstelling tot de televisiebeelden de mensen juist weer wakker schudden. Dat leek te lukken; bezoekers verlieten de galerie waar hij zijn *meat pieces* voor het eerst tentoon stelde regelmatig 'kotsmisselijk'. Desalniettemin was Thek teleurgesteld. Verwarden de bezoekers zijn kunstmatige stukken vlees met echt vlees? In een interview vroeg Thek zich af: 'Worden mensen misselijk wanneer ze een schilderij van Francis Bacon [...] bekijken? Iets is altijd mooi en lelijk tegelijk.' Het irriteerde hem dat mensen de tweeledigheid van zijn werk niet herkennen en waarderen.

Zo leverde hij met zijn werk een persoonlijk commentaar op de dominante kunststromingen van zijn tijd. Als schilder, beeldhouwer, installatiemaker en theaterontwerper stelt zijn veelzijdig oeuvre het tijdelijke en kwetsbare van de kunst en het leven centraal.

Bronnen

- ♦ Tentoonstellingscatalogus *Van Rembrandt tot Damien Hirst, de Anatomische les*, Gemeentemuseum Den Haag, Thoth, 2013
- ♦ Laura Stamps, *Tussen Bacon en Bourgeois*, Bulletin Vereniging Rembrandt vol 25, voorjaar, 2015
- ♦ A.van den Braembussche, *denken over kunst, een inleiding in de kunstfilosofie*, Couthinho, 2007

OPDRACHTEN

1. Bekijk dit werk van Thek van alle kanten en beschrijf wat je ziet en van welke materialen het is gemaakt.

---

2. Een vluchtige blik in de perspex doos doet ons griezelen. Wat valt je op als je de homp vlees echt goed bekijkt?

---

3. Het werk heet: 'Zonder titel, uit de serie *Technologische Reliekhouders*.' Een reliekschrijn is een kist (met daarin een kleiner kistje) waarin overblijfselen (delen van een skelet of het gehele skelet) van een heilige of martelaar worden bewaard. Ze worden in processies (religieuze optochten) meegevoerd en vereerd.

In welk opzicht doet dit werk van Paul Thek denken aan een reliekschrijn?

---

4. Het werk gaat onder andere over kijkgewoontes, over het verschil tussen goed kijken en een vluchtige blik. Wat bekritiseert Paul Thek volgens jou met dit werk?

Reliekschrijn in Kortrijk

5. Thek vindt dat we in het tijdperk van de 'illusie' leven en dat dat kunst zonder ziel kan opleveren (zoals hij dat bij Warhol ziet). Vind je dat Thek erin geslaagd is 'de ziel' terug te brengen in dit kunstwerk?

---

6. Betekent dit ook dat hier sprake is van het overtreffen (aemulatio) van zijn voorbeelden?

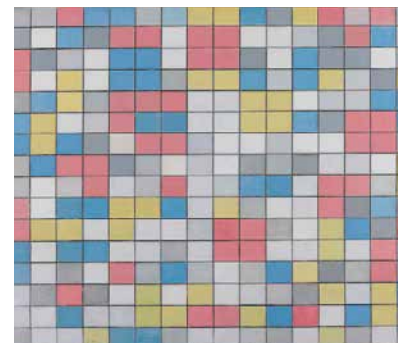

---

kunstenaar
Piet Mondriaan (1872-1943)

titel
- Oostzijdse molen in maanlicht;
- Molen bij Zonlicht;
- Rastercompositie 9;
- Dambordcompositie heldere kleuren;
- Compositie met groot rood vlak, geel, zwart, grijs en blauw.

datering
circa 1907, 1908; 1919; 1921

materiaal
Olieverf op doek

afmeting
99,5 x 125,5 cm; 114 x 87cm;
86 x 106 cm; 59,5 x 59,5 cm

objectnummers
0557349; 0334288;
0334326; 0333329

Piet Mondriaan was één van de grondleggers van de abstracte kunst.

Zijn eerste stappen als kunstenaar zette hij aan het eind van de 19e eeuw met realistische landschappen. Daarbij moest hij de natuur zo getrouw mogelijk weergeven. Nabootsing was de grondregel van de kunst. Kunstenaars konden dat op verschillende manieren doen: door te imiteren, te variëren of interpreteren of door het origineel te overtreffen. Zo leerde hij dat op de Kunstacademie in Amsterdam en van zijn oom Frits, die een niet onverdienstelijke landschapsschilder was. Mondriaan verkocht goed en deed mee aan spraakmakende tentoonstellingen.

Maar al gauw kwam Mondriaan tot de conclusie dat hij niet de wereld wilde tonen zoals die eruit ziet. Die wereld veranderde namelijk continu en werd beperkt door een tijdelijke schoonheid op een bepaald moment. Hij wilde juist de eeuwig blijvende schoonheid achter die wereld laten zien, hetgeen dus niet afhankelijk is van een moment. Hij zocht naar een

Piet Mondriaan

universele schoonheid en naar evenwicht, welke niet onderhevig zijn aan momenten en omstandigheden.

De eerste stap die hij in de richting van deze nieuwe kunst zette, was het loslaten van de realistische kleuren op zoek naar de essentie van de kleuren (*Molen bij zonlicht*). Het publiek en de critici, dol op zijn realistische landschappen, wisten zich hier geen raad mee.

Maar Mondriaan ging nog verder en probeerde het wezen van de dingen van de wereld te schilderen. Als hij een sterrennacht ziet en tot de conclusie komt dat de schittering van de sterren eigenlijk de essentie van die hemellichamen zijn, dan leidt dat tot zijn *Rastercompositie 9*.

Na dit werk heeft hij de zichtbare wereld niet meer nodig om te schilderen. Hij concludeert dat het wezen der dingen gebaseerd is op horizontale en verticale lijnen, op vlakken en de primaire kleuren en de niet kleuren (zwart, wit en grijs). Als die op het doek met elkaar een dynamisch evenwicht vormen, dan heeft hij de universele schoonheid van de wereld te pakken. Het is een nieuwe manier van schilderen die hij 'de Nieuwe Beelding' noemt. Zijn hele leven lang zal hij blijven zoeken naar de beste manier om deze universele harmonie in beeld te brengen. Hij had het idee dat de mens, kijkend naar zijn werk, ook veel evenwichtiger en harmonieuzer zou kunnen worden. En dat zou dan weer tot een betere wereld leiden.

Bronnen

- ♦ T. Dijkhuis e.a. *Op weg naar een nieuwe wereld. Mondriaan en zijn sporen in de beeldende kunst.* LOKV ism Gemeentemuseum Den Haag, Utrecht, 1994
- ♦ Hans Janssen, *Mondriaan in het Gemeentemuseum Den Haag, Waanders, Zwolle, 2008*

OPDRACHTEN

Ga naar het schilderij *Molen bij zonlicht* (zaal 8).

1. Mondriaan wilde niet de molen vastleggen zoals dat al eeuwen gedaan was. Wat laat hij hier wel zien en met welke middelen doet hij dat?

Aspecten van de voorstelling

Aspecten van de vormgeving

Ga naar het schilderij *Rastercompositie 9, dambordcompositie heldere kleuren* (zaal 15).

2a. Hoewel gebaseerd op een sterrennacht, geeft Mondriaan hier alleen de essentie ervan weer. Hoe doet hij dat en waarom?

Hoe?

Waarom?

2b. Is er nog sprake van dieptesuggestie in het schilderij? Leg uit.

Ga naar het schilderij *Compositie met groot rood vlak, geel, zwart, grijs en blauw* (zaal 15).

3a. Hoe heeft hij deze dynamische compositie tot stand gebracht? Denk daarbij aan de beeldaspecten zoals lijn, kleur, vorm, ritme.

3b. Waarom zou Mondriaan zijn werken uiteindelijk in de primaire kleuren en de zogenaamde niet kleuren schilderen en zich beperken tot horizontale en verticale lijnen?

---

4. Je zou kunnen zeggen dat Mondriaan alle stadia van imitatio, variatio en aemulatio heeft doorlopen. Verklaar dit aan de hand van bovenstaande schilderijen.

SLEUTELKUNSTWERK

kunstenaar
Piet Mondriaan (1872-1944)

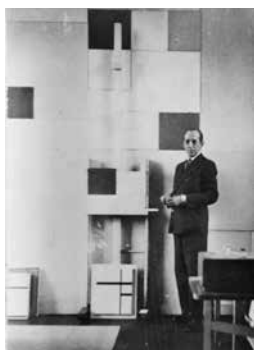
titel
Victory Boogie Woogie

datering
1942-1944

materiaal
**Olieverf, stukjes papier,
plastic tape, houtskool
en potlood op doek**

afmeting
127,5 x 127,5 cm

objectnummer
0810747

Piet Mondriaan

Mondriaan heeft een indrukwekkende reis langs wereldsteden als Amsterdam, Parijs, Londen en New York gemaakt. Hij wordt tot op de dag van vandaag erkent als één van de belangrijkste moderne kunstenaars. Mondriaan maakte een artistieke ontwikkeling door van realistisch naar abstract schilderen. Hij was op zoek naar de perfecte balans: tussen primaire kleuren, lijnen en vlakken, en tussen horizontaal en verticaal. Mondriaan droomde van een kunst voor een nieuwe, moderne wereld. Zijn schilderijen gaan over harmonie en evenwicht. Mondriaan wilde wat hij zag terugbrengen tot de absolute essentie. Zo kwam hij tot zijn beroemde stijl, waarmee hij de energie van het moderne leven in de stad, verbeeldde. Mondriaan noemde deze kunst voor de moderne mens en de moderne samenleving de 'Nieuwe Beelding', ook wel bekend als 'Neoplasticisme'.

Gelijkgestemde kunstenaarsvrienden, zoals Van Doesburg, Van der Leek en Huszàr, hadden soortgelijke kunstopvattingen. Met elkaar richtten ze tijdens de Eerste Wereldoorlog in Nederland de kunstenaarsgroep De Stijl op met een gelijknamig tijdschrift.

Mondriaan en zijn vrienden wilden met hun vernieuwende kunst een nieuwe samenleving creëren. De essentie van De Stijl was het vinden van een nieuwe kunstvorm die volledig inzetbaar zou zijn in de maatschappij van de toekomst.

Zo zouden de principes uit de schilderkunst van de 'Nieuwe Beelding' toegepast kunnen worden in de architectuur, stedenbouw, meubels, reclame-uitingen en fotografie. Het samengaan van kunstvormen en de hiërarchie tussen verschillende kunstvormen opheffen was een belangrijk doel. Op die manier zou de gehele wereld kunnen veranderen en harmonieus worden. De kunstenaars waren ervan overtuigd dat, als ze daarin zouden slagen, de schilderkunst uiteindelijk zelf opgeheven zou kunnen worden.

Bronnen

- ♦ Hans Janssen/ Michael White, *Het verhaal van De Stijl*, 2011
- ♦ A.van den Braembussche, *denken over kunst, een inleiding in de kunstfilosofie*, Couthinho, 2007
- ♦ Benno Tempel en Hans Janssen, tekst: Sarah van der Tholen, *Mondriaan & De Stijl*, Gemeentemuseum Den Haag, 2011

OPDRACHTEN

1. Als alle kamers in de huizen (muren, meubels) volgens de 'Nieuwe Beelding' zouden zijn ontworpen, zou dan inderdaad de schilderkunst niet meer nodig zijn? Beargumenteer je antwoord.

---

2. Volgens Mondriaan wijzen zijn schilderijen de weg naar de maatschappij van de toekomst. Wat voor ideeën had Mondriaan over de toekomstige maatschappij?

---

3. Terwijl Mondriaan aan dit schilderij werkte, kreeg hij een longontsteking waaraan hij overleed. Het werk is dus nooit afgekomen. Waaraan kun je dat zien?

---

4. Hoe komt dit werk op je over? Gebruik de aspecten van de vormgeving in je toelichting.

Het is een evenwichtige compositie: ja/nee

Het is een rustige compositie: ja/nee

Ik zie beweging in de compositie: ja/nee

---

5. Bij zijn zoektocht naar volledige abstracte kunst liet Mondriaan zich inspireren door jazz, boogiewoogie en swingdans. Leg uit wat Mondriaan aansprak in de boogiewoogie muziek.

De afdeling Educatie van het Gemeentemuseum Den Haag staat niet in voor de juistheid van de inhoud van en voor deze examenkijkwijzer als bron gebruikte website en publicaties en neemt geen verantwoordelijkheid voor de gevolgen van eventuele fouten in deze examenkijkwijzer. Docenten kunnen het antwoordmodel van deze kijkwijzers per email - aanvragen bij de afdeling Educatie educatie@gemeentemuseum.nl

© Gemeentemuseum
Den Haag 2018

Tekst: Elanor van der Zwet,
afdeling Educatie,
december 2017/januari 2018
Vormgeving: Sara Gijssel,
afdeling Foto & Vorm

GEMEENTE
MUSEUM
DEN HAAG

Piet Mondriaan, *Molen
bij Zonlicht*, 1908